

Vandaag hebben we twee lezingen uit het Oude en Nieuwe Testament die naadloos bij elkaar aansluiten. Dat is lang niet altijd het geval.

Het komt natuurlijk omdat Jezus in de evangelielezing ingaat op dezelfde tekst van Exodus die wij ook gelezen hebben. Hij gaat daarbij te werk als een joodse schriftgeleerde, wat hij trouwens ook was. We zijn vandaag bij Jezus in de leer.

Toch gaat het niet om jongleren met teksten, hoe knap ook. Dat is hooguit een hulpmiddel. Het gaat erom, hoe we in de wereld staan en hoe we onszelf en de mensen om ons heen zien. De teksten zijn een hulpmiddel, of liever: het omgaan met de teksten is een hulpmiddel voor ons, om beter te leren kijken naar onszelf en naar de mensen om ons heen.

Beter kijken, dat is naar de bedoeling van Jezus: de mensen en de wereld tegelijk nuchter zien *zoals ze nu zijn, en ze te zien in het licht van wat ze gaan worden.*

Maar het gaat niet zonder wat schriftgeleerde weetjes.

Het stuk uit Exodus gaat over de Godsnaam. Wat is God? Hoe moeten we hem noemen? Dat is natuurlijk een theologische vraag. Maar de bijbel doet niet aan theologie, of misschien wel maar dan alleen indirect, langs een omweg. De omweg is die van het verhaal.

Nu gebruikt het Oude Testament twee namen voor God. Ook in ons gedeelte uit Exodus, kijk maar. De ene naam is gewoon 'God', de andere is 'Heer'. De ene, 'God', is zijn algemene naam, de andere zijn bijzondere naam.

'God' is een algemene naam, zeg maar zijn generieke naam, zijn soortnaam. Zo wordt dat door alle bijbelvertalers aangevoeld, in alle talen: *Theos* in het Grieks, *Deus* in het Latijn, *Elohim* of *El* in het Hebreeuws. En *Allah* in het Arabisch. In Indonesië heeft het Arabisch veel invloed gehad, en het algemene woord voor 'god' is daar 'Allah'. Indonesische christenen noemen God Allah. Net zoals alle christenen in de Arabische wereld trouwens.

De andere naam is Gods bijzondere naam, zijn intieme naam, de naam voor wie hem kennen. In het Hebreeuws bestaat die naam uit vier letters: JHWH, *jod hee wav hee*. Bijbelgeleerden dachten vroeger dat moest worden uitgesproken als 'Jehova'. Waarschijnlijker is dat het 'Jahweh' was.

Joden spreken die naam niet uit. Zij zeggen er iets anders voor. Meestal *Adonai*, dat betekent 'Mijn heer' of 'Heer'. Of 'de Heilige geloofd zij hij'. Of 'de Eeuwige'.

Ook vroeger spraken Joden die naam van God niet uit, wordt verteld, behalve de hogepriester, één keer per jaar, in Heilige der Heiligen. Het is zijn meest intieme naam, die alleen in de binnenste kamer van de tempel wordt uitgesproken.

De makers van de oude Statenvertaling hadden Hebreeuws geleerd van joodse leraren en hielden zich aan hun gebruik om de naam niet uit te spreken. Zo komen we aan dat 'Heer' als Godsnaam, of in zestiende-eeuws Nederlands 'Heere', met drie e's, in kleine hoofdletters, zoals we nu ook in de afgedrukte tekst hebben. Nog mooier wordt het als deze bijzondere Godsnaam ook wordt voorafgegaan door 'de Heere', zoals vaak in Ezechiël, met zes e's in totaal, en vooral als je dat dan galmend uitspreekt: *'de Heere HEERE heeft gesproken...'* U begrijpt het, Dominee Gremdaat.

Het draait in het verhaal om die letters. JHWH lijkt sterk op of is verwant met het werkwoord *hawa* of *haja*, en dat betekent 'zijn'. Daar spelen de vertellers mee. Ze spelen een spel met de Godsnamen en met het werkwoord 'zijn'.

Mozes vraagt: Wie ben ik dat ik naar Faraó zou gaan? God antwoordt: Ik zal bij je zijn. Het is tegelijk een onthulling en een verhulling. Vertrouw maar, je zult het zien. Ik zal zijn, in het Hebreeuws is dat: *èhejè*. Een woordspeling op *jhwh*.

En Mozes vraagt weer: Hoe moet ik God noemen? En God antwoordt: IK BEN DIE IK ZIJN ZAL. Zeg tegen de Israëlieten: IK ZAL ER ZIJN heeft mij gestuurd.

Allemaal weetjes, theologen-weetjes. Daar maken de vertellers gebruik van. Maar het gaat ze om het verhaal.

Exodus is het verhaal van Israëls bevrijding. Dat gaat niet zomaar, dat gaat met vallen en opstaan. Het zijn slaven, niet alleen in hun afgebeulde lijf, maar ook in hun geknechte geest. Ze moeten het slaafse denken afleren, en dat kost tijd en volharding. Telkens willen ze weer terug naar de vleespotten van Egypte, naar de veiligheid van een meester die zegt wat ze moeten doen en hen slaat als je ze niet doet. Dat is zoals ze nu zijn. Dat is niet zoals ze gaan worden. Exodus is ook, is tegelijkertijd, het verhaal van Gods openbaring, van de openbaring van Israëls God. Deze openbaring gebeurt stap voor stap, gaandeweg door de woestijn. De Israëlietische slaven worden met vallen en opstaan vrije mensen, terwijl ze God leren kennen – met vallen en opstaan.

Dat is de naam die we van Mozes leren. Wie is die God? IK ZAL BIJ JE ZIJN, zo heet hij. Je zult het merken, achteraf zul je het zien. Als je met hem mee op weg gaat, via de intimiteit van die levensreis, die gang door de geschiedenis. Je leert hem gaandeweg kennen.

* * *

Twee weken geleden vierden we Allerzielen, en volgende week is de laatste zondag van het kerkelijk jaar. Het zijn donkere dagen, de donkere dagen voor Advent, en we denken na over de dood en over de opstanding der doden. Zo denken we ook na over hoe we zijn in de wereld. Hoe we dood gaan. Hoe we leven. Over een gemeenschap van heiligen.

De meeste Joden in Jezus' tijd geloofden in de opstanding, behalve zulke Joden als de Sadduceeën. Dat waren rijke priesters die het in deze wereld goed voor elkaar hadden en zo'n geloof niet nodig hadden. Ook waren ze rationeel genoeg om te begrijpen dat zoiets erg onwaarschijnlijk is, opstaan uit de dood.

Jezus was zoals de meeste Joden en geloofde in de opstanding, waarschijnlijk of niet. Zij geloofden dat God in de toekomst een redder gaat sturen met al zijn engelen die alles gaat herstellen, en dan zullen de doden opstaan.

Jezus was anders dan de meeste Joden, omdat hij dat *heel intens en direct* geloofde. Niet dat hij geloofde dat de wereld anders was dan zij was, mooier en rechtvaardiger, of dat de mensen beter warendan ze waren. Hij wist hoe de mensen zijn, dat ze soms slecht zijn en meestal onverschillig. Wat de mensen en de wereld van nu betreft was hij heel realistisch. Maar hij was ook heel realistisch over Gods toekomst, over het koninkrijk van God. Hij zag dat om zich heen gebeuren, hij zag het mensen doen, mensen die opstonden met hun afgebeulde lijven en zich bevrijdden van het geknechte denken. Hij had een enorm vertrouwen in Gods wonderlijke macht. En zo las hij ook de bijbel, zo las hij Exodus 3.

Jezus was een joodse schriftgeleerde. Niet een heel normale, maar toch. Hij doet wat de rabbijnen na hem ook doen: hij leest kleine details in de tekst alsof het zinvolle uitspraken zijn. Het is, met alle respect, ook een soort leestruc. Kijk maar, bedoelt hij: er staat niet 'de God van Abraham, Isaak en Jakob', maar, met schijnbaar overtollige herhaling, 'de God van Abraham en de God van Isaak en de God van Jakob.' Voor elk van die aartsvaders is en blijft hij God. Daarom is hij een God van levenden.

Dat geloofde Jezus toch al, maar nu heeft hij het zogenaamd 'aangetoond' uit de schriftten. Bij de Sadduceeën was het aan dovemansoren gezegd. Zij geloofden niet in een opstanding, en zij geloofden ook niet in zulke leestrucs. Zij hielden zich aan de letter en het gezond verstand. Wie geeft ze ongelijk?

Jezus.

Jezus leest Exodus zoals hij de wereld en de mensen leest. Hij ziet de stralende werkelijkheid van God die onze sombere werkelijkheid doordringt. Hij ziet de scharen, hij ziet de mensen zoals ze zijn: met hun vermoeidheid, hun ziekten en gebreken, hun gebrek aan vertrouwen, hun lafhartigheid, hun achterbaksheid soms. Hij ziet ze en hij spreekt hen toe: 'Zalig jullie die arm zijn, want van jullie is het koninkrijk van God; zalig jullie die hongerden, want je zult verzadigd worden...' En vanuit die zinderende visie heelt hij, geneest en bevrijdt hij allen die tot hem komen.

Een zinderende visie, waarvan Isaac da Costa een paar vonken heeft gevangen in het lied dat we straks zingen (Liedboek der kerken 292).

Jezus ziet de mensen vanuit Gods geschiedenis. Hij ziet ze vanuit de intimiteit van Gods koninkrijk dat stap voor stap naderbij komt.

Gods koninkrijk, dat is de sfeer van die bijzondere, onuitsprekelijke naam. De naam die eigenlijk alleen in de binnenkamer van de tempel kan worden uitgesproken. De verborgen naam die in de loop van de geschiedenis, in de loop van het verhaal ontvouwd wordt. In de omweg van het verhaal.

En wij mogen met Jezus zien: de mensen in de wereld, onze mensen en ook onze doden, we mogen hen en ook onszelf zien in het licht van Gods intieme naam, zoals Jezus die leest in Exodus. Hij is de God van Abraham *en de God* van Isaak *en de God* van Jakob.

En dan voegt Jezus de ongelofelijke zin toe die het geheim van Gods naam samenvat en die ons in zijn zachte overtuigingskracht wil meenemen door deze donkere tijden:

'Hij is geen God van doden, maar van levenden, *want voor hem zijn zij allen in leven.*'